

„Hasznosabb a tudatlanság a képzettségnél”

Kleón igazsága

PUBLICISZTIKA - LXIII. évfolyam, 31. szám, 2019. augusztus 2.

Tulajdonképpen nem értem, nálunk miért nincsen több családtag a kormányban. Oly sokszor elhangzott ugyanis, hogy az Európai Unió egyik vagy másik országában pontosan ugyanúgy működnek az intézmények, mint amilyenre mifelénk igazítják át őket, gondoljunk például a bíróságok minisztériumi alárendeltségére vagy a kutatóhálózatok akadémiáktól való távolságára, sőt az akadémiának az oktatási tárca alá tartozására - ez utóbbi Finnországban, ebben a liberális, tehát elcsökevényesedett demokráciában, ahol a keresztény szabadságról nyilván soha nem is hallottak, sőt, mint új miniszterünk kijelentette, „akiknél nem volt feudalizmus” (sem) - bár a cári Oroszország rendszerét akkor nem tudom, minek nevezné, de bizonyára így kódolta ki, hogy mivel a felvilágosodás rossz, akkor a feudalizmus biztos jó dolog. Ugyan ami a finn „akadémiát” illeti, ott a kutatási pályázatokat kezelő szervezet hívják így, ezért is tartozik a minisztériumhoz, de van nekik egy teljesen független tudományos akadémiájuk is, csak egy kicsit jobban kellett volna körülnézni az interneten.

A mi minisztereinkre fordítva a szót, csak azért ötlött fel bennem a családon belüli munkamegosztás lehetősége, mert a frissen beiktatott brit kormányfő épp most nevezte ki hasonszőke testvérét, Jo Johnsont (többek között) felsőoktatási miniszterré, akitől arra lehet számítani, hogy első intézkedései között megtorpedozza a tandíjcsökkentésre irányuló kezdeményezést.¹ Mi már ebben is hasonlítunk az angolokra, csak nálunk titokban, legalábbis a sajtó java által észre sem véve emelkedtek radikálisan, esetenként duplájukra a költségterítés néven ismert tandíjak, egyes TTK-s szakokon egészen 500 ezer Ft-ra félévenként.²

Az elitek árulása

De vissza az akadémiához! A tavaly tavasszal indult sajtókampány első fecskéje az akkor még Schmidt Mária kezében lévő *Figyelő* cikke volt. Itt írta le áprilisban maga a tulajdonos egy korábbi listázására utalva sajtóosan emelkedett stílusában: „*Mostanra emiatt mindenki, aki a ballib körökben adni akar magára, becsatlakozott a »listázás« elleni tiltakozók közé. Így a Magyar Tudományos Akadémia, amelyben még ott ülnek a komcsi időszak múmiái is, illetve neveltjeik, vagy az ELTE és a Corvinus oktatói közül jó néhányan a legfélősebbek közül. Ahogy a Professzorok Batthyányi (sic!) Körének és az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságának megmondói is nyilván rettegni kezdtek.*”³

Majd pár hónapra rá a lap egy újabb listával állt elő, amelyben egyébként csak néhány nappal a júniusi költségvetési elvonás bejelentése után konkrét nevekkkel és címekkel támadta az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának (TK) kiszemelt belső és külső munkatársait a névtelen szerző által túlságosan „liberálisnak” tartott témáik miatt. „*Az intézmény és a hozzá tartozó kutatóintézetek azért is fontos láttelelei (sic!) az akadémiai munkának, mert azt gondolnánk, hogy itt a valós társadalompolitikai folyamatokat követő, a demográfiai krízis megoldására, vagy a gyermekvállalás elősegítésére javaslatot tevő munkák sorakoznak a polcokon, az itt dolgozók ezeken a területeken igen aktív publikációs munkát fejtenek ki. Ehhez képest azonban leginkább a liberális világszemlélet narratívája alapján, a szexuális*

kisebbségek társadalmi helyzete, a gendertudomány és a befogadás foglalkoztatja a kutatókat.”⁴

A TK, de maga az MTA is éles hangon utasította vissza ezt a beavatkozási kísérletet, amely egyrészt megmutatta, hogy nem egyszerűen a kormány számára fontos témák iránti elkötelezettség mozgatja a szerző tollát, hanem egyfajta ideológiai alapú kényszerzubbonyt húzna a kutatás autonómiáját eddig adottnak hitt szervezetekre, nem túlságosan különbözve egy lassan már feledésbe merült korszak gyakorlatától. Másrészt a hívek számára utat mutatott, miszerint az MTA „szabad préda” lett, nem élvezi a Fidesz belső köreinek nemhogy a védőernyőjét, de még a jótékony semlegességét sem. Ettől fogva mintegy varázsütésre megindultak a kormánybulvár vezércsahosai mellett a kommentelők falkái is: a tudomány jótékony szellőjétől érintetlen trollok és lelkes sajtólevelezők százai ugrottak rá az új témára, telefonjuk billentyűzetébe pötyögve kioktatásukat a kutatók számára, hogy miképp kellene hasznosabbaknak lenniük, ha már „a kormány mi pénzünkéből fizeti őket”.

Egy hajdani szegedi matematikus kollégám receptjére gondolok ilyenkor, amivel visszavágott a szociálizmus kellős közepe táján az annak idején nagyra becsült munkásosztály tagjának számító szaktársnak, aki kifogásolta, hogy míg ő alkotómunkát végez a falainak kifestésével, addig a matematikus csak ül az íróasztala mellett, és láthatóan nem csinál semmit. Kollégám azt javasolta, cseréljenek mondjuk egyheti kölcsönös tanulás után. Addig csak nézzék, hogy a másik mit csinál, aztán próbálják ki magukat egymás szakmájában. Vajon hogyan válnának be a másikk munkakörében? Ez jutott eszembe akkor is, amikor két hírportál egy posztdoktori pályázat nyertesét kezdte piszkálni, mert – a névtelen szerzők szerint – az illetőnek nincs meg a kellő nemzetközi elismertsége, jöllehet éppen a nemzeti kultúra, irodalom és történelem szempontjából egy olyan kiemelkedő fontosságú témának az eredményeit jelenteti meg folyamatosan és nyílt, azaz ingyenes hozzáféréssel letölthető módon, amit pontosan a (névleg) a magyarság értékei iránt elkötelezett fórumoknak kellene támogatniuk.⁵

Ennek a folyamatnak lesz egy előre látható következménye is. Amíg az Akadémia nem került a politika, pontosabban a kormány célkeresztjébe, addig tekintélye magasan kiemelkedett a társadalmi élet többi szereplőjéé közül, lettek légyen azok szakszervezetek, pártok, egyházak, kormányok stb. Most, hogy ártatlanságát imígyen elveszítette, és kénytelen-kelletlen belekeveredett a politikai küzdelmekbe, hiszen kormánytényezőkkkel kellett harcba szállnia igazságát megvédendő, a kormányoldal támogatói egyszerre ellenséget kezdtek látni benne, és tekintet nélkül nemzetközi hírnevére vagy hazai hitelére a tudományos eredményeit is becsmérlik.

Erre a tűzre gondos kezek öntenek friss olajat azzal, hogy felkarolják a különféle bizonyítottan tudománytalan nézeteket, és ezek korábbi háttérbe szorításáért – egyébként joggal – az MTA-t is felelőssé teszik. Csakhogy mihelyt kormánytényezőkk, mint például az amatőr történész Kásler miniszter, állnak a már száz éve is ósdinak és meghaladottnak számító nézetek mellé, előbújhatnak a résekből az addig rejtőzködő, legalábbis kevés fényhez jutott áltudósok, és nagy hangon bizonygathatják, hogy ők csak egy „komcsi-liberális összeesküvés” áldozatai voltak.

Az elitek árulásának világszerte tanúi vagyunk. Trump elképesztő kijelentéseitől kezdve az összevissza nyilatkozó Boris Johnsonon át a pávatáncoló Orbán Viktorig húzhatjuk az ívet, de senki nem nullázta le a kultúra és a tudomány autonómiáját és sokszínűségét oly mértékben, mint hazánk politikai vezetői. Ha visszagondolunk az első Orbán-kormány tagjaira, és ránézünk a mostaniakra, láthatjuk a mélybe ereszkedő trendvonalat. Mintha azt a közel 2500 éves receptet követnék, amelyet a címben is idéztem, és amelyre még írásom végén visszatérek.

Ellenállás és kiegyezés között

Az MTA kutatóhálózatának elcsatolását az államfői aláírás július 12-én véglegesítette. A további tiltakozás már csak nemzetközi szintén folytatódhat, habár mind az MTA, mind az ellenzéki képviselők beadvánnyal fordulnak az Alkotmánybírósághoz, sőt az érintettek részéről hasonló célú egyéni kérelmek is

várható. Ennek természetesen nincsen halasztó hatálya, és ismerve az Ab eddigi gyakorlatát gyors, de főleg pozitív döntésre aligha számíthatunk.

Az ellenzéki pártoknak az Európai Parlamentbe, illetve más nemzetközi szervezetekbe küldött képviselői is napirenden tartják a KH ügyét. Itt azonban a korábbi cikkeimben is említett nagypolitikai megfontolásoknak könnyen áldozatul eshet az elvi oldalról makulátlan kezdeményezés. A (számukra) legrosszabb esetben a magyar kormány kap majd egy komoly dorgálást, amit rezzenéstelen arccal tudomásul vesz (vagy nem), de ha becsukta az ajtót maga mögött, jót nevet az egész hercehurcán, ahogy az eddigi vehemens nemzetközi tiltakozás is lepergett róla.

Itthon közben meg araszolnak előre a törvény végrehajtásával. Palkovics miniszter a (ma még) akadémiai intézetekben tett látogatása során maga hozta nyilvánosságra a törvény által előírt Irányító Testület (IT) tagságát – annak ellenére, hogy az MTA jelöltjeiről az Akadémia még nem nyilatkozott. Sőt a várható elnök személyét is kihirdette, bár ahhoz akkor még az MTA elnöke nem adta a hozzájárulását. Nem kívánom kétségbe vonni sem a jelölők, sem a jelöltek tisztességes szándékait, de érdemes elgondolkozni azokról az alternatívákról, amelyek esetleg felmerülhettek a törvény életbe lépése után.

A többségükben az akadémián kívüli radikális megmondóemberek szerint Lovász elnöknek, sőt a teljes elnökségnek le kellett volna mondania, ami derék egy demonstráció lehetett volna, csak éppen kezelhetetlen anarchiának szolgáltatva volna ki az egész intézményt, amely napi ügyeit sem tudta volna tovább vinni. Egy másik lehetőség az volt, hogy az elnök, akit a törvény személyében hatalmazott fel az aktusra, bojkottálja a jelölést, mind a hat tag, mind a konszenzusos elnök tekintetében. Ezzel a parlament által törvénybe foglalt Eötvös Loránd Kutatóhálózatot (ELKH) és annak IT-jét mintegy hallgatólagosan illegitimnek minősíthette volna, hivatkozva például arra, hogy az MTA közgyűlésének nagy többséggel elfogadott határozataival, tehát a teljes magyar tudományosság állásfoglalásával helyezkedett szembe a kormány az előterjesztés révén, jöllehet az MTA-törvény előírja az egyeztetést a testülettel. (Amit a kormány nyilván letudottnak vélt azzal, hogy megkapta az elutasító véleményt, „oszt jónapot!”)

Egy ilyen gesztus ugyan felkeltette, illetve növelte volna a rokonszenvet a tudomány autonómiájának hazai és külföldi támogatói körében, és tovább erősítette volna az Akadémia vezetése és dolgozói utólag reménytelennek bizonyult küzdelmének erkölcsi alapját, azonban amolyan „kard ki kard!” állapotot generált volna, amelyben a többek között az Akadémia költségvetését is tetszés szerint módosítani (értsd: elvonni) képes fél elképesztő helyzeti előnyben van.

Ismét egy másik opció az volt, hogy az IT-be olyan személyeket jelöl, akik már korábban tanúságot tettek arról, hogy keményen ki tudnak állni a KH érdekei mellett, és ezt várhatólag az IT-ben is érvényesíteni fogják. Egy ilyen döntés viszont a jelölések visszautasításához vezethetett volna, hiszen a kinevezés joga a miniszterelnök kezében van. Márpedig akkor visszajutunk az előző forgatókönyvhöz, annak minden negatív következményével együtt.

Lovász elnök tehát úgy döntött, hogy a KH értékei megvédése céljából kompromisszumképes személyeket kér fel az IT akadémiai oldala tagjainak, s így került be két jelenlegi MTA-alelnök az információim szerint a KH igazgatóitól javasolt három további akadémikus mellé, akik közül ketten is szereztek már tapasztalatokat a KH-t eddig az MTA-n belül felügyelő tanács tagjaként. Kis szépséghibája e „félgrémiumnak”, hogy az egyik tag jelenleg is igazgatója egy kutatóintézetnek, márpedig az IT joga kinevezni az igazgatókat, és úgy hírlík, az IT egyik első dolga lesz döntenie a (fő)igazgatók személyéről. Nem tudok továbbá nem ironizálni azon, hogy az IT vezetésével is „megkínált”, de az ajánlatot elutasító Borhy László régészprofesszor annak az egyetemnek a rektora, amelynek a nevét az újonnan létesített intézmény mintegy elbitorolta. Legalább ezt a kognitív disszonanciát nem kell most kezelnie.⁶

Az ITM-MTA közötti egyeztetés hiányát (vagy kudarcát?) mutatja, hogy mindkét oldal jelölt egy-egy mérnököt a testületbe, de a véletlen úgy hozta, hogy ők nem egyszerűen közlekedés- és azon belül gépjárműmérnökök, de a BME egyazon tanszéke van megnevezve munkahelyükként. Ők legalább könnyen

szót fognak érteni egymással. Nem meglepetés, hogy az ITM jelöltjei között van a Palkovics tervei mellett többször nyilvánosan is kiálló amerikai-magyar fizikus Grüner György, továbbá a mind Németországban, mind idehaza nagy projekteket elindított (szintén kiváló fizikus) Mezei Ferenc, valamint az Állatorvostudományi Egyetem rektora, Sótonyi Péter is, aki már hosszú ideje néz vágyakozva az egyetem székhelyén működő, de eddig az MTA martonvásári kutatóközpontjához tartozó Állatorvos-tudományi Intézetre.⁷

Az ilyenkor beinduló „fogadóirodák” tippjei nem jöttek be, mert a tavaly ősszel létrehozott „paritásos” értékelő bizottság ITM-oldali tagjai közül csak Sótonyi Péter került be. Merkely Béla Semmelweis-rektor helyett pedig az egyik dékánja, Kellermayer Miklós van a listán. A meglepetésember az ITM egyetlen humán- és társadalomtudományi jelöltje, Horváth Zita történész, akit Palkovics 2016-ban a saját megüresedő felsőoktatási helyettes államtitkári posztjára katapultált Miskolcra, amikor belőle oktatási államtitkár lett.

Annak alapján, hogy a jelölteknek jelenleg milyen tudományos és/vagy adminisztratív kötelezettségeik vannak, nehéz elhinni, hogy az IT professzionális gazdaként és nem egyfajta „társadalmi testületként” működik majd, a törvény által előírt negyedévenkénti egy üléssel (!), hogy ott jóváhagyják majd a szervezet működésére az ELKH Titkársága által kidolgozott javaslatokat, amelyek forrása nyilván nem más lesz, mint mostanra az egész felsőoktatást és tudományos életet maga alá gyűrő Palkovics László. Az egyetlen biztosan szabad ember az ELKH elnökének kinevezett orientalista és klasszika-filológus, korábbi akadémiai alelnök, majd elnöki aspiráns Maróth Miklós, aki 76 éves kora ellenére igen aktív, sőt idén április 1-től a miniszterelnök melletti feladata lett a „személyes tanácsadás a tudománypolitika tárgykörét érintő kérdésekben”. Ha más nem, ez feltétlenül alkalmassá teszi az ELKH vezetésére.

*

A peloponnészoszi háború alatt i. e. 427-ben Mütiléné városa át akart állni Athéntől Spártához. Miután az athéniak a pártütést gyorsan leverték, két népgyűlést is tartottak, hogy mindenkit kiirtsanak, illetve rabszolgasorba vessenek-e, vagy csak a főkolompókat végezzék ki. Ebben a vitában mondta a birodalmat építő Athén polgárainak a demagóg Kleón az alábbiakat, máig szóló érvényességgel: „Nem veszitek észre, hogy uralmatok zsarnoki uralom, hogy alattvalóitok leselkednek rátok s kényszerűségből túrik uralmatokat. S még akkor sem számíthatok engedelmességükre, ha saját károtokra kedveztek nekik, s rajtuk gyakorolt uralmatok alapja nem az ő jóindulatuk, hanem a ti hatalmatok. De mindenek közt a legveszedelmesebb, ha semmi sem biztos nálunk, amiről már határoztunk, s ha nem látjuk át, hogy *a rosszabb törvényeket pontosan alkalmazva jobban jár az állam, mint ha jók ugyan a törvényei, de végre nem hajtja; hogy hasznosabb a hűséggel párosult tudatlanság az engedetlen képzettségénél, végre, hogy az együgyű emberek az okosabbaknál rendszerint jobban vezetik az állam ügyeit.*”⁸

Az akkor még demokratikus Athénben leszavazták Kleónt, s Mütiléné népe megmenekült. Hogy nekünk mi lesz a sorsunk, az a jövő titka.

1 <https://www.timeshighereducation.com/jo-johnson-returns-universities-minister-brothers-government>

2 <https://24.hu/belfold/2019/07/26/felsooktatas-onkoltseg-tandij/>

3

<https://figyelo.hu/schmidt-maria-aki-a-ballib-korokban-adni-akar-magara-beccatlakozott-a-listazas-elleni-tiltakozok-koze> (2018. ápr. 20.)

4

<https://figyelo.hu/bevanderlas-homoszexualisok-jogai-es-gendertudomany--ezek-foglalkoztatjak-leginkabb-az-mta-munkatarsait--> (2018. jún. 20.)

<https://www.origo.hu/itthon/20190716-politikai-kifizetohelye-valt-az-mta-premiumposztdoktori-program.html>

<https://pestisracok.hu/ujabb-botrany-az-mta-haza-tajan-nem-fogjak-kitalalni-hogy-milyen-temaban/>

<https://btk.mta.hu/aktualis/1312-az-mta-btk-nyilatkozata-az-origo-es-a-pesti-sracok-az-mta-premium-poszt-doktori-programjarol-irt-cikkeirol.html>

6 A két forrásból kombinált lista alább olvasható.

https://hvg.hu/itthon/20190725_Megszereztuk_a_listat_Ok_iranyithatjak_az_MTArol_levalasztott_kutatointezeteket

<https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20190726-eldolt-kik-iranyithatjak-a-levalasztott-akademiai-kutatointezeteket-a-leendo-tagok-neves-tudosok>

Az MTA jelöltjei: Ádám Veronika, idegtudományok, neurokémia, Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar, Orvosi Biokémiai Intézet; Bokor József, MTA alelnök, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közlekedésmérnöki és Járműmérnöki Kar Közlekedés- és Járműirányítási Tanszék; Borhy László, ELTE rektor, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet Ókori Régészeti Tanszék; Borsos Balázs, ökológiai antropológia, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Etnológiai osztály; Freund Tamás, MTA alelnök, neurobiológus, MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet; Pálfy Péter Pál matematikus, MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet.

Az ITM jelöltjei: Gáspár Péter, irányításelmélet és járműirányítás, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közlekedésmérnöki és Járműmérnöki Kar Közlekedés- és Járműirányítási Tanszék; Grüner György, kísérleti fizika, University of California at Los Angeles Department of Physics and Astronomy; Horváth Zita, felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár; Kellermayer Miklós, biofizikus, Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar, dékán; Mezei Ferenc fizika, MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont, de az elmúlt évtizedekben Németországban dolgozott; Sótonyi Péter, Állatorvostudományi Egyetem, rektor.

7 Nem állom meg, hogy ne idézzem föl: az egyetem Sótonyi rektor úr kérésére külön engedéllyel térhet el a Helyesírási szabályzattól és írhatja egy szóba a neve első elemét, amit hasonló passzus hiányában az intézet nem tehet meg: ezért az eltérő írásmód.

8 Kleón beszédét több magyar és idegen nyelvű fordítás alapján vágtam össze, ld. pl.

Szemelvények Thukydidesből, ford. Szilasi Móric, Wodianer és Fiai, Budapest, 1921, 96.

Thuküdidész, A peloponnészoszi háború, ford. Muraközy Gyula, Osiris, 2006, Bp., 209-10.

The History of the Peloponnesian War, By Thucydides, Written 431 B.C.E, Translated by Richard Crawley, <http://classics.mit.edu/Thucydides/pelopwar.3.third.html>